

השקט והסערה

אריאלה בהלול-דימנד

אהרן אפלפלד: פריחה פראית, הוצאת כתר 2004, 199 עמ'

קט מבעבע ומרתיח את השתיקות, מילים נמסכות על הנייר בהתנהלות שקטה ולא מאיימת לכאורה, ולמעשה בעשרות זעקות וצעקות שנשמעות כהד, כמנהרה אפלה מתמשכת, המשקיטה את הצליל, אבל משאירה שובל מתפתל של חיים בתוך הוויה המאפשרת כל. כך אהרן אפלפלד בספרו פריחה פראית. לכאורה, הקריאה רגועה. אפלפלד "מנומס" בכתיבתו, לא מרגיז. לא יוצא מגדרו. בדרכו השקטה הוא משתף את הקורא ומאפשר לו להתמסר לפרטים. על קשת רחבה של מציאות הוא מניח חלקיקי מידע שאינך בטוח אם הם בדיה או אמת וצועד עם הקורא בדרך המסתלסלת אל תוך עלילה רחבה, המאחדת בתוכה עלילות משנה בהירות וחדות. אל תוך ההיסטוריה, המוצגת כסיבה דרמטית לתיאור האירועים כחזון של עם ושל תרבות, שותל אפלפלד שתילים, שמעט מהם מבצבץ: חלקים גלויים, חלקים סמויים, סיפורים קטנטנים של קיום יומיומי, רגע אחד, הרגשה אחת, פעולה אחת של הדמות, מעשה אהבה יצירי; כך הוא מגדל לנגד עיני הקוראים את "הפריחה הפראית", המפעימה בצבעיה ובחושיה וסותרת עצמה בשקט וברוגע בהם נתון הקורא בזמן הקריאה. אפלפלד בספרו זה הוא אמן המיזוג. הוא משלב סגנונות כתיבה, הוא משלב מציאות עם חלומות, עבר עם הווה. שני גיבוריו הם זכר ונקבה; המצבים אליהם מתוודע הקורא הם סטטיים ותנועתיים. נדמה שהסיפור שמספר כאן אפלפלד בדרכו הנינוחה לכאורה נבנה ומגיע לאחידות מרתקת בזכות השילובים והמעברים שהוא מפתח בעולמות מנוגדים ובסגנונות כתיבה מנוגדים, כך שהאחד

"מרגיע" את השני, משכך את העוצמה שקדמה לו. המתח בין כתיבתו השקטה לכאורה לבין התוכן היצירי יוצרים מקשה אחת רצופה ובהירה. מרקם אחיד ואופייני לכתיבה האפלפלדית. ישנם משפטים פשוטים, סיסמאות ואפילו קלישאות, כמו אלה שנשמעים פעמים רבות מפיו של גד האח, הלוקח על עצמו את האחריות לחיים שם על ההר: "אסור לפחד" הוא יאמר לעצמו ולאחותו עמליה במקום אחד; "יש להפוך את הבדידות להתבודדות"; ובמקום אחר: "להיות יהודי אין זה בושה אלא מחויבות". מדי פעם גד "מדביק" את אחותו במשפטים ענייניים אלה, הנאמרים בפאתוס ובביטחון כאילו מנסים להסות את המצפון ואת מחשבות הלב המתרוצצות בתוכם וגדלות עד שלא ניתן שלא להקשיב להן. כך יכולה עמליה ברגע של התפרצות רגשות, כשכל גופה עורג לאהבת אחיה, לאחסן את מה שהיא מרגישה במשפט ידעני ענייני ובעל גוון של סיסמה נכונה להתהדר בה: "האהבה קודמת לאיסורים" (עמ' 56). לעומת משפטי אקסיומה אלה, משפטים פילוסופיים שלא ניתן להוכיחם, ישנם משפטים מסוג אחר, לכאורה פשוטים אבל מכילים בתוכם הוויה נסערת, אסורה, מפוחדת. גם כשאפלפלד מספר סיפור - אירוע בודד - הוא מדויק מאוד, ממוקד. המילים ענייניות. מדויקות אך נעדרות תיאורים סובייקטיביים. עובדות בעיקר. מעשה האהבה בין האח והאחות ברגעי השיא מתואר ללא שמץ של התרגשות מילולית, אפלפלד שולט במילים. הן אינן מעבירות אותו על דעתו, גם ברגעים של מתח, תדהמה ויצרים משתוללים. כך הוא מתאר את מעשיהם של גד ועמליה, אח ואחות, בזמן קיום יחסי מין: "הוא חזר והשקיע את ראשו בכף רגלה, מצץ את הבוהן ולאט לאט הידק עצמו אליה, עמליה לא פקחה את עיניה" (עמ' 61).

סוג נוסף: משפטי טבע יפהפיים, מצוירים בצבעים עזים ומתפתלים במראות מדויקים עד כדי כאב. אלה נשזרים ברקמת הסיפור ומביאים עימם משב חושי וחושני, הסותר את ההתנהלות המסודרת והממושמת לכאורה שבתיאור האירועים: "עתה נראתה הפסגה, העטופה בערפילים זורמים, כמקום שהקרקע נשמטה תחתיו" (עמ' 9). בנפש הקורא מתפתחת ציפייה למשהו שעתיד להתרחש: "האופק התכסה גושי אפלה כבדים" (שם). הטבע מביא את הסערות שאפלפלד מנסה להנמיך. כך הנוף, הטבע והאדם שזורים בספר ומשתרגים זה בזה, ואין האחד יכול בלי האחר. בבדידות שעל ההר מתרחשת מוזיגה יוצאת דופן של הטבע אל תוך חיי גד ועמליה, והם הופכים להוויה אחת. הטבע על מראותיו והתנהלותו חובר אל האח והאחות כדמות נוספת. ויש גם שימוש בסגנון לירי משהו, המקרב אף הוא את ההוויה, את המראות, אל האינטימיות המזוהה עם חייהם של עמליה וגד בבדידותם על ההר: "במות השמש היה מת האור בפניה" (עמ' 166). הליריקה מסירה מחיצות מעולמם החווייתי של הגיבורים ומעולמו הרגשי של הקורא. במשפטים הליריים האלה מקרב אפלפלד את הקורא לגיבוריו ונטיית הלב היא להזדהות עימם, לחבקם, ובתוך כך לשכוח את האירוע יוצא הדופן. נדמה לי שתזמור הסגנונות ושזירתם לכל אורך הסיפור מאפשרים לאפלפלד להשתהות, לפתח הדרגה ולאזן את עינו ואת תחושותיו של הקורא. אולי זה השקט שלפני הסערה הגדולה, למרות התחושה - הידיעה למעשה - כי אנו הקוראים מצויים כל הזמן בתוך תהום רוחשת שלקרקעיתה עדיין לא הגענו. עלילת הסיפור עוסקת בנערה ונער מתבגרים, אחים, המקבלים בירושה משמורת על בית קברות יהודי על הר נידח בקרפטים. בבדידות

כך כזכור גם היתה הפתיחה: עמליה עומדת ומביטה דרך החלון. היא רואה אבל גם מצפה; מצד אחד הראייה, והלא ידוע מן הצד האחר. החלומות משמשים את גד ועמליה ליצירת חיים נוספים. ממלאים את הבדידות שנגזרה עליהם, מעצימים את המסתורי והמפחיד שבסיפור ומאפשרים להכיר את חייהם לא רק כאן ועכשיו. שתיקותיה של עמליה מדגישות את האמת בה חיים השניים: "כמו בכל כסלו שקעה עמליה באיזה שתיקה קפואה. הכתם הצהוב שעל מצחה השחים והלחיים היו כווצות ומתוחות" (עמ' 55).

נדמה שהשינוי החד בספר קורה עם ההתפרצות היצרית בין האחים: "וכל הווייתה אומרת, אל תחשוש, אני כולי שלך" (עמ' 85); כאילו נרגעו המתחים והמועקות בכלל: "הם היו צנופים בתוך התשוקה המתוקה שעטפה אותם" (עמ' 63).

כי מאותו רגע מתחילה הנסיגה. עכשיו מתחילה הספירה הברורה לאחור. "עתה באו לילות ארוכים קרים ושותקים" (עמ' 88). גד מאיץ באחותו לרדת מההר ולחזור הביתה; "חרה לה על שאחיה האהוב מנסה להתנער מן החוויה הגדולה שהם חוו יחד" (עמ' 89).

נקודת השיא אליה חותר אפלפלד בדרכו ה"מנומסת", הלא מתפרצת לכאורה, מודגשת עתה בכל חדותה. עכשיו - כשהתשוקה הפכה מציפייה ומערגה למשהו אמיתי, מתחולל השינוי.

וכמו בטיפוס הרים, אתה מטפס ומטפס, ובבואך לפסגה, והנה כבשת את המקום אליו נפשך יצאה להגיע, אין לך אלא להתחיל בירידה, כך גד ועמליה. מבלי שרצו, מתחיל המשבר הקשה מכולם.

בעצם כאן מתחיל החלק השני של הסיפור: ההכנות לירידה מההר על מנת למסור לאימוץ את התינוק העתידי להיוולד. לעומת שש השנים הסטטיות, מתחילה עכשיו התווה. בינתיים רק המילים משמשות את גד ועמליה בהכנות לירידה. זמן רב מוקדש להתכוונות.

היופי של הסיפור הזה הוא באמת שלו, בתיאור תמים לכאורה של סיטואציות יצריות קשות וחריגות. הרצון לאהוב את שני האחים החיים בבדידותם על ההר לא נעלם. להיפך, הוא מתגבר. הרחמים על שתי הדמויות שניסו ליצור לעצמן מקום של שפיות ושל אהבה מתעצמים בסופו של הסיפור, עם הקורבן שמקריב גד כדי להציל את אחותו.

...ורק כשסגרת את הספר, ממרחק של יממה, כשהתמונות חזרו אלי והזיכרון העביר בפני שוב את המראות משם, התחילו החושים ונימי הדם - שהיו במעין מצב של המתנה - לסעור. הסיפור הזה שאפלפלד מספר לנו הוא סיפור אכזרי וקשה. אין רגע אחד שאינו קשה שם.

בתוך העולמות שהם יוצרים. מחד לשמור על שפיות-מה כדי שיוכלו לשרוד, ומאידך לפתח הוויה מיתית כדי למלא את חייהם בצרכים החסרים. באמצעות השתייה גם יכול המחבר להתקרב אל נפשות גיבוריו ולהוציא מהם דיבור ומעשים: "לאחר כמה כוסיות התלהב ודיבר

פריחה פראית

אהרן אפלפלד

בהתרגשות... (עמ' 26); להלך בזמנים אחרה וקדימה, להעביר לרשות הקוראים את הגיגיו ומחשבותיו בתבנית הדמויות שהוא יוצר.

באמצעות תיאורי עבר ומחשבות הנפרצות לכל עבר ניתן ניתן להתבטא ללא מגבלה כמעט.

המתח קיים כל הזמן. למרות שאפלפלד אינו מסתיר לכאורה דבר ומסביר את המתרחש בצורה עניינית בכמה וכמה אופנים: "ברפת מצפה לו עבודה. תחילה היתה הרפת רשותה של עמליה... אבל מאז נתקלה בגנבים היא מפחדת מהרפת..." (עמ' 13). הקורא נמצא כל הזמן בתחושה שהנה עלולים לקרות הדברים. עלולים להתרחש... שהנה הנורא עדיין לא קרה.

הרבה מקום מוקדש למזון, לגידולו, להכנת תבשילים; העיסוק הרב (האובססיבי?) באוכל מדגיש את הצורך הבסיסי בחיים ברורים של עבודה ושל אכילה, נותן מסגרת להתנהלות קבועה, מפזר חששות ואף ממלא חסרים. עם זאת, לאורך כל הסיפור יוצר עיסוק זה תחושה של ארעיות, של חרדות מפני ימים של מחסור. עמליה היא המעבירה את הקורא מהמציאות לעולמות של דמדומים: "מאז ילדותה אהבה לקשט את דבריה במילים יוצאות דופן... דווקא מוזרות זאת קסמה לגד" (עמ' 15). היא אשת הקשר של גד לחיי התאוה, לחיים עצמם, אבל גם לחיים שמעבר, למה שלא רואים. כאמור הציפייה שמהו יקרה שורה על הסיפור כולו. מצד אחד החיים מאוד ברורים. סדר היום ברור ולא גמיש. מן הצד האחר - כל הזמן ציפייה. משהו עלול להתרחש. הם מחכים והקורא מחכה. אפילו חתימתו של הספר אינה מסתיימת בסוף פסוק. גם כאן נעלם עדיין הסוף המיוחל.

שעל הפסגה הם יוצרים לעצמם יחידת חיים רחוקה ומנותקת מחייהם של אנשי העיירה השוכנת למרגלות ההר.

אפלפלד רואה את מה שרואים מכאן, ומרשה לעצמו לראות גם את מה שרואים משם. חמוש בעיניים, במשקפיים ובמשקפת, הוא מקרב ומרחיק כרצונו. מעביר את הסיפורים דרך עדשה של חלומות או של זיכרון מחד, או מאידך - כשהם נקיים מהתערבות.

"היה ערב ועמליה עמדה ליד החלון... " - זהו משפט הפתיחה של הסיפור, שהוא בעצם מסגרת הסיפור כולו. כבר במשפט הראשון מתמצית ההוויה הסיפורית כולה. המשפט סטטי: אשה עומדת ליד החלון. ועם זאת, המבט מבעד לחלון יאפשר את המעבר לעולמות אחרים, את השילוב של אמת והזיה.

בהתבוננות החוצה אל קו אופק שאין לו סוף, יכול אפלפלד לעסוק בכל העולה ברוחו ובנפשו. שהרי עכשיו, אחרי שנשמרה המסגרת - החלון, מעשה הכתיבה כביכול נמצא בשליטה, והמחבר כאמור, יכול לגעת בכל: בהתנהגותם ובאורחות חייהם של אח ואחות החיים בבדידות ובפחדים שנים ארוכות... בתאוה, בתשוקה וביצרים.

הסיטואציה של חיי הניתוק על ההר, בשל משימת השמירה על בית הקברות שהוטלה על שתי הדמויות המתבגרות, מאפשרת מלכתחילה לקורא להתייחס אל מעשיהן בסלחנות מה. הדעת יכולה בהחלט לקבל סטיות נורמטיביות בתנאי חיים אלה, שהדעת אינה יכולה להכירם באופן מעשי.

כשאפלפלד מתאר לנו את חיבתה של עמליה לשני כלבי הענק - "לפעמים היו נרדמים שלובים זה בזה כאם וגוריה" (עמ' 17), ואת חששו של אחיה למראות האלה - "את מתעסקת יותר מדי עם הכלבים. על פי הדין אסורים הכלבים במגע" (שם) - משום מה אין בתיאוריו אלה כדי לזעזע. המספר, נאמן לסגנון כתיבתו, מחמם את כתיבתו כגחלים לוחשות אך לא מתפרצות. מעין אחוות קורא-סופר היוצרת כביכול הסכם שבקריאה הזאת לא יהיו מאבקים. המגורים על פסגת ההר מאפשרים לאפלפלד גם ליצור רצף אל העבר. העלייה של גד אל ההר - וירידתו ממנו מדי פעם - יוצרות תנודות פיזיות ובנוסף, משמשות מטאפורה לחזרה אל זמנים קדומים יותר; אל ימים ואירועים היכולים להבהיר את היכולת הפיסית והנפשית של שני האחים להישאר לבדם על ההר. עמליה - שסבלה בילדותה מהתעללות אכזרית מידי אמה - מעדיפה אולי את הבדידות ואת אי קרבתם של הבריות, מלבד זו של אחיה המגונן, שבמחיצתו היא אהובה ומעניקה אהבה. מה שנלקח ממנה בילדותה מוענק לה עכשיו מידי אחיה.

גם שתיית השיכר מאפשרת לאח ולאחות להלך